

ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar

**A PEDAGÓGIA TANTÁRGYCSOPORT PROGRAMJA
AZ ÓVODAPEDAGÓGUS SZAKON**

Készítette:

**az
ELTE TÓFK Neveléstudományi Tanszékének
Óvodapedagógiai Munkacsoportja**

2003. július

Tantárgycsoport célja, feladata, követelményei:

Célja, feladatai:

A tantárgycsoport megalapozza a pedagógiai elmélet és gyakorlat egymásra hatásának történeti szemléletű elemzését. Megalapozza továbbá olyan korszerű óvodapedagógusi műveltség, szemlélet és irányultság kialakítását, mely képessé teszi a hallgatókat a 3-7 éves gyermekek nevelésére, tevékenységeik, tanulásuk irányítására, az egyetemes és nemzeti értékek, erkölcsi normák közvetítésére.

Alapvető felkészítést ad az óvodai pedagógiai munkára: alapvető ismeretek és készségek szintjén felkészít a sajátos nevelési szükségletű (gyógypedagógiai) és differenciáló feladatok ellátására. Segítséget ad az alternatív óvodai nevelési programok értelmezéséhez.

Követelmények:

A hallgató ismerje a jelen egyetemes és magyar nevelés elméletének és gyakorlatának történeti előzményeit. Legyen képes pedagógiai témák és problémák történeti és összehasonlító pedagógiai áttekintésére, vizsgálatára.

Ismerje a köznevelési rendszer jellemzőit, tartalmi és strukturális változásait. Tudja értelmezni az óvoda helyét, funkcióit a közoktatási rendszerben. Ismerje a családdal (gyermekotthonnal, egyéb gyermekintézményekkel), bölcsődével, iskolával való együttműködés helyes szemléletét, feltételeit, formáit. Legyen képes meg/felismerni a gyermekek óvodáskor előtti tapasztalatait, szokásait; tájékozódni a családokban és a bölcsődében preferált értékekről. Alkosson képet óvodásainak fejlődési/fejlesztési lehetőségeiről. Ismerje az iskolák életmódját, az első osztályos követelményeket.

Legyen képes az óvodai nevelés feltételeinek megszervezésére, a gyermekek egyéni, differenciált fejlesztésére; ismerje és alkalmazza a gyermekek pszichés fejlődésének törvényszerűségeit pedagógiai munkája során.

Legyen képes a gyermekek személyiségének megismerésére, a fejlődés segítésére, annak differenciált módon történő fejlesztésére; tudjon segítséget nyújtani az általános fejlődési ütemet, módot meghaladó gyermekeknek képességeik, tehetségük kibontakozásához; tudja alkalmazni a lassabban fejlődők, a hátrányban élők nevelésének, fejlesztésének alapvető módszereit. Legyen képes sikeres kommunikációra, az egyénnel és az egész gyermekcsoporttal való kapcsolatteremtésre.

Legyen képes együttműködni a családokkal, szükség szerint más szakemberekkel a gyermekek nevelése érdekében. Legyen képes saját pedagógiai tevékenységének tervezésére, szervezésére, szakszerű elemzésére, korrekciójára.

Pedagógia tantárgycsoport programja

AZ ÓVODAPEDAGÓGUS SZAK NAPPALI TAGOZATÁN

Pedagógia						
Tantárgyak	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz	Előfeltétel és előírás	Javasolt szemeszter
2.1. Neveléstörténet/ Óvodatörténet	1 + 1	kollokvium	2	K	————	I., lehet még: III.
2.2. Játékszichológia- pedagógia II.	0 + 1	gyakorlati jegy	1	K	1.5.	II.
2.3. Óvodapedagógia/ Nevelésmélet I.	1 + 1	kollokvium	2	K	1.2.	III.
2.4. Óvodapedagógia/ Nevelésmélet II.	1 + 1	gyakorlati jegy	2	KV	2.3.	IV.
2.5. Általános pedagógia és didaktika	2 + 0	kollokvium	2	K	————	I., vagy II.
2.6. Differenciáló pedagógia	0 + 2	gyakorlati jegy	2	K	————	V.
2.7. Családszociológia	2 + 0	kollokvium	2	K	2.3., 2.4.	V
Szigorlat					2.1., 2.2., 2.3., 2.4., 2.5., 2.6., 2.7., és a pszichológia szigorlat megléte	V.
2.8. Alkalmazott pedagógia	0 + 2	gyakorlati jegy	1	K	a pedagógiai szigorlat megléte	VI.
összesen 14 kredit						

NEVELÉSTÖRTÉNET / Óvodatörténet

Tantárgyak	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz	Előfeltétel és előírás	Javasolt szemeszter
2.1. Neveléstörténet/ Óvodatörténet	1 + 1	kollokvium	2	K	————	I., lehet még: III.

A tantárgy célja:

A hallgatók pedagógiai szemléletének megalapozása, formálása, alakítása. Annak tudatosítása, hogy a pedagógussá válás folyamatának elengedhetetlen feltétele a múlt ismerete; a neveléstörténeti tájékozottságnak kiemelkedő szerepe van a pályaeorientációban. A hallgatók felkészítése a nevelés elméletének és gyakorlatának történeti szempontú elemzésére, problémátörténeti áttekintésére.

Feladatai:

A neveléstörténeti szemlélet kialakítása érdekében a tantárgy oktatása során kiemelt feladatnak tekintjük a következőket:

- A középiskolában szerzett történelmi ismeretekre alapozva ismertessük meg az egyetemes és a magyar nevelés történetének legjelentősebb tényeit és összefüggéseit;
- A kurzus keltse fel a hallgatók érdeklődését a problémátörténeti vizsgálódások iránt, alakítsa ki és fejlessze a hallgatók érzékenységét és készségét a pedagógiai problémák történeti szempontú megközelítésére, értékelésére;
- nyújtson tájékoztatást a neveléstörténet alapvető forrásairól, igazítsa el a neveléstörténeti szakirodalomban, adjon ösztönzést az öntevékeny problémátörténeti tájékozódásra.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék a neveléstörténet alapvető anyagát, lássák a változás, fejlődés folyamatát, irányát az egyes történelmi korszakokban. Tudják a neveléstörténeti tényeket szakszerűen vizsgálni, elemezni és értékelni adott források alapján. Lássák a mai neveléstudományi, közoktatáspolitikai problémák és eredmények történeti okait, összefüggéseit.

A tantárgy tartalma, tematikája:

1. A neveléstörténet tárgya, helye a pedagógiai tárgyak rendszerében. A történeti megközelítés alakulása, kutatási módszerek. A neveléstörténeti kutatás forrásai.
2. A nevelés keleti és európai kezdetei: az ókori Kelet nevelése, a spártai és az athéni nevelés. Az ókori Róma nevelési kultúrája
3. A középkori nevelés: a korai kereszténység, gyermekkép, klerikusok képzése, a világiak nevelése
4. Reneszánsz és a humanizmus: gyermekkép, világkép, technikai vívmányok hatása a nevelésügyre, humanista gondolkodók.
5. Reformáció és ellenreformáció korának nevelési törekvései. A reformátorok pedagógiai nézetei. A kollégium-típusú iskolák szervezete. Az ellenreformáció. A jezsuita rend működése.

6. Az újkori pedagógia alapvonásai: Comenius és Apáczai Csere János pedagógiai munkássága
7. A felvilágosodás korának pedagógiája: Locke, Rousseau és Pestalozzi munkássága. Felvilágosult abszolutizmus Magyarországon, a Ratio Educationis. Tessedik Sámuel szarvasi iskolája.
8. A XIX. század pedagógiája: a pedagógia önálló tudománnyá válása: Herbart pedagógiája, Magyarország oktatáspolitikája a XIX. században, a magyar nevelés.
9. A reformpedagógia jellemzői, irányzatai: A pragmatizmus nevelésfelfogása, Dewey munkássága. A gyermektanulmányi mozgalom: Claparede és Nagy László; A reformpedagógia legfontosabb irányzatai: Montessori, Waldorf-pedagógia, Freinet, Dalton-terv, Jena-terv. A reformpedagógia Magyarországon.
10. Iskolaügy és pedagógia Magyarországon a két világháború között. Pedagógiai gondolkodók a budapesti, szegedi, debreceni egyetemeken. A nemzetnevelés eszménye, Imre Sándor.
11. Az oktatáspolitikai alakulása 1945-től: államosítás, az ötvenes évek pedagógiája. A rendszerváltás hatása az oktatásügyre.

A szemináriumok témái:

1. A szakirodalom forrásai, feldolgozásának technikái, jegyzetelés, hivatkozás. Az OPKM, pedagógiai folyóiratok.
2. A gyermekkép történeti alakulása. Gyermekkor kutatás.
3. A kisgyermeknevelés kezdeti intézményei Európában
4. A hazai óvodaügy fejlődésének jelentős szakaszai, irányultsága. A szakaszok elemzése, jellemzése. Az első óvodaalapítások. Tartalmi szabályozás az óvodák életében: rendeletek, kidedóvási, óvodai törvények az egyes szakaszokban.
5. Az óvodapedagógia kiemelkedő hazai képviselői: Brunszvik Teréz, Bezerédj Amália, Bezerédj István, Wargha István, Ney Ferenc, Rehlingen Antal, Héjj Erzsébet, Rapos József, Peres Sándor, Nógrády László stb.

Az óvodapedagógia kiemelkedő európai képviselői: Wilderspin, Owen, Fröbel, Montessori, stb.

6. Az óvó- és tanítóképzés története
7. Múzeumok, kiállítások neveléstörténettel kapcsolatban
 - OPKM kiállításai
 - Óvodatörténeti múzeumok
 - Játékmúzeum

Alapfogalmak, események, nevek, évszámok:

Fogalmak, események: Elsődleges és másodlagos források, kutatási módszer, dokumentumelemzés, hivatkozás, jegyzetelés, OPKM, pedagógiai folyóiratok. Ókori Kelet, írnokeképzés, kasztrendszer, polisz, helóta, Taigetosz, krüpteia, pedagoigosz, kalokagathia, bábáskodás módszere, katarziszelmélet, orátor, szónoklat, eredendő bűn, plébániai iskola, kolostori iskola, székesegyházi iskola középkori párizsi és bolognai típusú egyetemek, skolasztika, hét szabad tudomány, bencés rend, klerikusok, komplex tudományok, kar, dékán, rektor, náció,

reneszánsz, humanizmus, univerzalitás, polihisztor, reformáció, ellenreformáció, kollégium - típusú iskolák, preceptorok, Jézus Társasága, tridenti zsinat, nagyszombati egyetem, panszófia, racionalizmus, empirizmus, enciklopédizmus, Cseh Testvérek, Orbis Pictus, Didactica Magna, didaktikai alapelvek, puritanizmus, Magyar Enciklopédia, felvilágosodás, liberalizmus, deizmus, gentleman, Gondolatok a nevelésről, tabula rasa, Emil, avagy a nevelésről, természetes büntetés elve, negatív nevelés, felvilágosult abszolútizmus, I. és II. Ratio Educationis, Szorgalmatossági Iskola, filnatropizmus, neohumanizmus, tankerület, népiskola, tankötelezettség, reformkor, államnyelv, Entwurf, népoktatási törvények, gimnáziumi törvények, normaiskola, kisdedovási törvények, reformpedagógia, pragmatizmus, gyermektanulmányi mozgalom, cselekvés pedagógiája, művészetpedagógia, numerus clausus, kultúrfölény, nemzetnevelés, zárt és nyitott iskolarendszer, államosítás, központosított tantervek, rendszerváltás
Gyermekkorutatás, gyermekkép, Dame school, játékkiskola, kötőiskola infant school, Jellemalakítás Intézete, utópista szocializmus, Angyalkert, Flóri Könyve, rendeletek, törvények az óvodaüggyel kapcsolatban, Nemzeti Egyesület, Kisdedóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület, monitorrendszer, fröbeli adományok, Montessori eszközök

Nevek: Szókratész, Platón, Arisztotelész, Quintilianus, Cicero, Szent Ágoston, Pelagius, Aquinói Szent Tamás, Nursiai Szent Benedek, Gutenberg, Erasmus, Morus, Montaigne, Janus Pannonius, Vitéz János, Luther Márton, Philipp Melanchton, Kálvin János, Loyolai Szent Ignác, Oláh Miklós, Pázmány Péter, Descartes, Bacon, Comenius, Apáczai Csere János, Alstedt, Lórántffy Zsuzsanna, Locke, Rousseau, Pestalozzi, Mária Terézia, II. József, Tessedik Sámuel, Herbart, Kant, Brunsvik Teréz, Teleki Blanka, Karacs Teréz, Zirzen Janka, Veres Pálné, Eötvös József, Trefort Ágoston, Wlassics Gyula, Dewey, Claparede, Nagy László, Ellen Key, Montessori, Steiner, Freinet, Petersen, Domokos Lászlóné, Bélaváry- Burkhard Erzsébet, Imre Sándor, Klebelsberg Kunó, Hóma Bálint, Karácsony Sándor, Fináczy Ernő, Lukács György, Révai József
Aries, Llyod, DeMause, Oberlin, Owen, Brunsvik Teréz, Bezerédy Amália, Bezerédy István, Wargha István, Ney Ferenc, Rehlingen Antal, Héjj Erzsébet, Rapos József, Peres Sándor, Fröbel

Évszámok: A személyeknél legalább a századot kell tudni, Kr. e. 594, 1088, 1300-1600, 1517, 1540, 1650-54, 1777, 1806, 1868, 1920, 1945, 1978, 1985, 1989/90.
1809, 1816, 1823, 1828, 1837, 1891, 1938, 1953.

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók számára (a vastag betűvel szedett a hallgatók számára is kötelező)

A régi Róma napjai. Tankönyvkiadó, Bp., 1968.

Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei. Tankönyvkiadó, Bp., 1976.

Apáczai Csere János: Magyar Enciklopédia. Bp., 1959.

Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. Magyar Helikon, Bp., 1971.

Arisztotelész: Politika. Gondolat, Bp., 1984.

Augustinus, Aurelius: Vallomások. Gondolat, Bp., 1982.

B. Méhes Vera: Montessori pedagógia rendszere és alkalmazása azóvodában. Bp., 1995.

Bálint Péter (et al.) (vál., szerk., jegyz.): A reformer Tessedik : Tessedik Sámuel összegyűjtött írásai Szarvas, Tessedik Sámuel Főiskola, 2002.

Balogh László (szerk.): 1000 éves a magyar iskola. Korona Kiadó, Bp., 1996.

Balogh László (szerk.): A jezsuita tanügyi szabályzattól napjainkig. Zibolen Endre munkássága. Neveléstörténeti konferenciák, 1999. OPKM, Budapest, 2000.

Báthory Zoltán: Marathoni reform. Önkönet, Bp., 2001.

Benő Kálmán (szerk.): Nevelésügyi Kongresszusok Magyarországon. I-II. MPT. Bp.

Bényei Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon. Csokonai K., Debrecen, 1994.

- Bezerédy Amália: Flóri könyve. Reprint. Bp., é.n.
- Bilibok Péterné - Sebestyén Istvánné-Zibolen Endre: Első óvodáink életéből. Tk., Bp., 1984.
- Buzás László: A reformpedagógia hatása a hazai nevelésre és oktatásra. Tankönyvkiadó, Bp., 1989.
- Erasmus: A Balgaság dicsérete. Európa, Bp., 1994
- Fináczy Ernő: A renaissance-kori nevelés története. Bp., 1919.
- Claparčde, E.: A funkcionális nevelés. Tankönyvkiadó, Bp., 1974.
- Comenius, J. A.: Didactica Magna. Seneca, Pécs, 1992.
- Dewey, J.: A nevelés jellege és folyamata. Tankönyvkiadó, Bp., 1976.
- Dokumentumok a magyar nevelés történetéből - 1100- 1848. Tankönyvkiadó, Bp., 1966.
- Campanella: Napváros (bármely kiadás)
- Castiglione, B.: Az Udvari Ember. Franklin Társulat, Bp., é. n.
- Delumeau, J.: A reneszánsz. Osiris, Bp., 1998.
- Falus Iván: Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe. Budapest, 2000.
- Fehér Erzsébet: Az oktatás és nevelés története. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp., 1994. (F)
- Fehér Katalin: A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon. Budapest, 1999.
- Fehér Katalin: Sajtó és nevelés a felvilágosodás kori Magyarországon. Budapest, 2001.
- Fejezetek a magyar művelődéstörténet forrásaiból (vál.: Gazda István, szerk.: V. Molnár László) Tárogató, Bp., 1996. 171-263. o.
- Felkai László (összeáll.): Eötvös József válogatott pedagógiai művei. Tankönyvkiadó, Bp., 1957.
- Fináczy Ernő: Nevelélméletek a XIX. században. Bp., 1934.
- Fináczy Ernő: Egyetemes neveléstörténet I-IV. – Tudománytár sorozat, Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1986.
- Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. Bp., 1913.
- Fináczy Ernő: Az ókori nevelés története. Bp., 1906. (Könyvért, reprint kiadás 1984.)
- Friedell, Egon: Az újkori kultúra története I-IV. (Bármely kiadás)
- Garin, Eugenio: Reneszánsz és műveltség. Helikon, Bp., 1988.
- Gáspár László – Kelemen Elemér: Neveléstörténet problémátörténeti alapon. OKKER, Budapest, 1999., 2000.**
- Gergely Ferenc: A magyar cserkészlet története 1910-1948 Gönczöl, Bp., 1989.
- Glatz Ferenc (vál.): Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kunó beszédei és írásai. Bp., 1990.
- Hajzer Szerén (szerk.): Szöveggyűjtemény a magyar óvodai nevelés történetének tanulmányozásához az első óvodától 1945-ig. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996.**
- Herbart, J. F.: Pedagógiai előadások vázlata. Bp., 1932.
- Hornyák Mária munkái (Brunszi Terézzel kapcsolatos írásai)
- Horváth Márton (szerk.): A magyar nevelés története I-II. Tankönyvkiadó, Bp., 1988.,1993.
- Huizinga: A középkor alkonya (Bármely kiadás)
- Imre Sándor: Nemzetnevelés. Jegyzetek a magyar művelődéspolitikához. Bp., 1912.
- Iskolakultúra, 2002. május – Herbart tematikus szám
- Iskolakultúra, 2002. március - Gyermekképpel kapcsolatos tematikus szám**
- Kákósy László: Ré fiai. Gondolat, Bp., 1979.
- Karácsony Sándor: A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja. Magvető, Bp., 1985.
- Karácsony Sándor pedagógiai írásaiból (kilenc tanulmány 1922- 1946) Péceli Csökmei Kör-PSZM, Bp., 1994.
- Kardos László, Rottler Ferenc (szerk.): Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fűjják. Bp., 1977.
- Kardos Tibor (szerk.): Carmina Burana - Középkori diákdalok. Magyar Helikon, Bp., 1979.
- Kelemen Elemér: Az óvoda a magyar társadalom történetében I-III. rész. in: Óvodai Nevelés, 2000. 4. szám 138-141. o. , 5. szám 216-220. o. és 6. szám 252-256. o.**
- Kéri Katalin: Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába. Budapest, 2001.
- Kéri Katalin (szerk.): Távoli tájak, ismeretlen gyerekek. JPTE-TKI, Pécs, 1997.
- Key, E.; A gyermek évszázada. Tankönyvkiadó, Bp., 1976

- Komoróczy Géza (szerk.): Fénylő ölednek édes örömében..." - A sumer irodalom kistükre. Európa, Bp., 1983.;
- Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei. Bp., 1927.
- Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Akadémiai, Bp., 1980.
- Kovács Endre (szerk.): Comenius Magyarországon. Bp., 1970.
- Kovács Éva- Pócze Gábor: Az állami iskolamonopólium kialakulása Magyarországon. Neveléstörténeti Füzetek 9. sz. OPKM, Bp., 1988.
- Kövér Sándorné: Az értelmi nevelés története óvodáinkban 1828-1975. Bp. 1987.
- Kulcsár Zsuzsa (szerk.): A középkori élet. Gondolat, Bp., 1964.
- Kurucz Rózsa munkái pl.: Bezerédj Amália és Bezerédj István a gyermekekért. Szekszárd, 1994.
- Kurucz Rózsa: Montessori-pedagógia. Veszprém, 1995. Locke, John: Gondolatok a nevelésről. Bp., 1914.
- Loyolai Szent Ignác írásaiból (Összeáll.: Szabó Ferenc) Róma, 1990.
- Luther Márton: Asztali beszélgetések. Helikon, Bp., 1983.
- dr. Magyarné Sztankovics Ilona: Neveléstörténet. Comenius Bt., Pécs, 1999.
- "Magyarország, Veled az Isten!" Brunszvik Teréz naplófeljegyzései. 1848-1849. Argumentum, 1999.
- Mann Miklós: Kultúrpolitikusok a dualizmus korában. OPKM, Bp., 1993.
- Mann Miklós: Oktatáspolitikusok és koncepciók a két világháború között. OPKM, 1997.
- Pázmány Péter művei. Bp., 1983.
- Mészáros István: Mióta van iskola? Móra, 1982.
- Mészáros István: A humanizmus és a reformáció-ellenreformáció nevelésügye a 15-16. században. Tankönyvkiadó, Bp., 1984.
- Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris, Budapest, 1999., 2000.**
- Montaigne: Esszék. Bp., 1957.
- Montessori, Maria: Az ember nevelése. Bp., 1978.
- Morlin Emil: A magyar kiseddőzés múltja és jelene. Bp. 1986.
- Nagy Sándor (szerk.): Nagy László válogatott pedagógiai művei. Bp., 1972.
- Németh András: A reformpedagógia múltja és jelene 1889-1989 Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993.**
- Orosz Lajos (szerk.): A magyar nőnevelés úttörői. Budapest, 1976.
- Pestalozzi, J. H. válogatott művei I-II. (szerk.: Zibolen Endre) Tankönyvkiadó, Bp., 1959.
- Péter Katalin (szerk.): Gyermek a kora újkori Magyarországon. MTA, Bp., 1996.
- Platon: Protagoras. A Platon válogatott művei c. kötetben. Európa, Bp.
- Platon: Az állam. In: Platon összes művei. Európa, Bp., 1983-84.
- Plutarkhosz: Párhuzamos életrajzok. I. kötet. Magyar Helikon, 1978. Ebből: Lükurgosz életrajza. 87-128. o.
- Podráczky Judit: Az óvodával szembeni társadalmi igények, elvárások alakulása Magyarországon a 19. században. Pedagógiai Műhely, 2001.
- Pukánszky Béla: A gyermekkor története. Műszaki, Bp., 2001.**
- Pukánszky Béla - Németh András: Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996.
- Pukánszky Béla - Vajda Zsuzsanna (szerk.): A gyermekkor története. Eötvös K., Bp., 1998.
- Pukánszky Béla: A gyermekkor története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- Rabelais: Gargantua és Pantagruel. Szeged, 1991.
- Ratio Educationis (ford., jegyz.: Mészáros István) Akadémiai, Bp., 1981.
- Ritoók Zs.- Sarkady J.- Szilágyi J: A görög kultúra aranykora. Bp., 1984.
- Ronkoviczné Faragó Eszter: A pedagógia alapkérdései Imre Sándor munkásságában. Pécs, Comenius, 1999.
- Rousseau, J. J.: Emil vagy a nevelésről (ford.: Győry János) Bp., 1978.
- Steiner, R.: A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból. Jáspis, Bp., 1992.

Szabolcs Éva: Fejezetek a gyermekkép történeti alakulásából. ELTE BTK Neveléstudományi Tanszék. Bp., 1995.

Szabolcs Éva: Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában. Gyermekkép Magyarországon, 1868-1890. Bp., 1999.

Szabolcs Éva – Mann Miklós: Magyar neveléstörténeti tanulmányok. I-II. Bp., 2002.

Szent Benedek Regulája. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1993.

Tarnócz Márton: Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp., 1978.

Teleki Blanka és köre: Válogatta, a bevezetőt írta: Sáfrán Györgyi. Bukarest, 1979.

Tessedik Sámuel: Önéletírása. Reprint

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel pedagógiai reformtevékenysége. Tankönyvkiadó, Bp., 1980.

Trencsényi László (szerk.): Reformpedagógiai olvasókönyv Bp., 1993.;

Trencsényi-Waldapfel Imre: Előadások a görög nevelés elméletéről. Budapest, OKKER, 1998.

Új Pedagógiai Szemle, Magyar Pedagógia, Óvodai Nevelés, Iskolakultúra, Óvodai Élet, Kisgyermeknevelés, Neveléstörténeti Füzetek, Kisdednevelés, stb.

Vág Ottó: Az óvodai nevelés kialakulása. Bp. Tk. 1969.

Vág Ottó: Friedrich Fröbel. Bp., 1978.

Vág Ottó: Óvoda és óvodapedagógia. Tankönyvkiadó, Bp., 1979.

Vág Ottó: Reformelméletek és reformmozgalmak a pedagógiában. Tankönyvkiadó, Bp., 1985.

Vág Ottó: Az óvodai nevelőképzés fejlődése Magyarországon 1828-1891. in Óvodai Nevelés, 1988. 2. szám 44-46. o

Vág Ottó: Az óvodapedagógiai képzés különböző szintjei a magyar neveléstörténetben. in: Óvóképző és tanítóképző főiskolák tudományos közleményei XXII. kötet. Debrecen, 1989. 21-30. o.

Vág Ottó: A kisgyermeknevelés története. Magyar Óvodapedagógusok Egyesülete. Miskolc, 1993.

Vág Ottó: Az óvodai nevelés története Magyarországon. I. MOE, 1994.

Vasziljev, L. Sz.: Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában. Gondolat, Bp., 1977.

Waculik Margit (szerk.): A táguló világ magyarországi hírmondói XV-XVII. sz. Gondolat, Bp., 1984.

Weszely Ödön: A modern pedagógia útjain. Franklin, Bp., 1918.

Wojtilla Gyula: A mesés India. Gondolat, Bp., 1988.

Zombori István (szerk.): Klebelsberg Kunó emlékezete. Szeged, 1992.

Néhány neveléstörténettel foglalkozó honlap:

Fericsán Kálmán honlapja: www.extra.hu/fericsan/index.html

Kéri Katalin honlapja: www.nostromo.pte.hu/~carry/weboldal.htm

Magyar Elektronikus Könyvtár: www.mek.iif.hu/

Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottság Neveléstörténeti Albizottság:
www.nostromo.pte.hu/~carry/mta/index.htm

Pukánszky Béla honlapja: www.jate.u_szeged.hu/~comenius/

ÓVODAPEDAGÓGIA/ NEVELÉSELMÉLET I-II.

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz	Előfeltétel	Javasolt szemeszter
2.3. Óvodapedagógia/ Neveléselmélet I.	1 + 1	kollokvium	2	K	1.2.	III.

A tantárgy célja: A hallgatók pedagógiai műveltségének, szemléletének, irányultságának megalapozása, hogy képessé váljanak az óvodáskorú gyermekek nevelésére, fejlesztésére. A szocializáció és a nevelés hatásrendszerének, a nevelési gyakorlatot meghatározó humanisztikus pedagógiai modellek jelenségvilágának, elméleteinek, az óvodakép korszerű értelmezésének megismerésével alkalmasak legyenek az óvodapedagógus komplex nevelőmunkájának végzésére.

Feladatai: a hallgatók megismertetése a neveléselmélet alapfogalmaival, alapelveivel, az óvodai nevelés sajátosságaival. Felkészítésük - az óvodai nevelést szabályozó dokumentumok tükrében - az óvodáskorú gyermekek életkorának megfelelő, egyéni bánásmódjukat biztosító pedagógiai módszerek, eszközök, eljárások hatékony alkalmazására, a gyermekek szükségleteihez igazodó életvitel kialakításának feladataira. Alapozza meg a hallgatók tudását a szocializáció, a nevelési folyamat, az érték közvetítés óvodai rendszeréről, területeiről., az óvodapedagógus hatékony nevelőmunkájáról.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék:

- a neveléselméleti alapfogalmakat, alapelveket, a nevelés lényegéről alkotott álláspontokat és összefüggéseiket
- a legjelentősebb hazai és nemzetközi pedagógiai irányzatokat és ezek óvodai adaptációit
- az oktatási rendszert, kiemelten az óvodák működését, nevelését meghatározó dokumentumokat
- a nevelési folyamat és a nevelőhatás általános és óvodai struktúráját: a befogadás, szokásalakítás feladatait
- az óvodapedagógus és a gyermekek kapcsolatteremtésének, a gyermekek megismerésének sajátos óvodai lehetőségeit, módszereit
- a nevelés tervezésének folyamatát, dokumentumait, eredményességének vizsgálati módszereit
- a nevelési módszereket, eszközöket, a konfliktuskezelésről alkotott elméleteket
- a nemzeti és etnikai kisebbség nevelési irányelveit és érvényesítésüket az óvodai nevelésben

A tantárgy tartalma, feldolgozás módja:

Kontakt feldolgozás:

- Embereszmény és nevelés
- Gyermekkép és nevelésfilozófia az óvodapedagógiában - különböző álláspontok a nevelés alapkérdéseiről az alternatív koncepciókban
- Autonómia és pluralizmus köznevelési-közoktatási rendszerünkben

- A szocializáció és a nevelés hatásrendszere, a pedagógiai folyamat és hatás modellje, óvodapedagógiai sajátosságai
- Az óvodai nevelés cél- és feladatrendszerét, tartalmát meghatározó dokumentumok
- A pedagógiai tervek és a kapcsolódó dokumentumok tartalmi - formai alternatívái, helyi pedagógiai programok készítése, bevezetése az óvodákban
- A minőségfejlesztés és -biztosítás értelmezése, a nevelés hatékonyságának vizsgálata a pedagógiai munkában
- Az óvodapedagógus feladatai a nevelési hatásrendszer megtervezésében: az óvodai élet objektív és szubjektív feltételeinek megteremtésében
- Pedagógiai módszerek, eszközök és konfliktuskezelés a gyermeki jogok érvényesítésével és tiszteletben tartásával
- A nemzeti és etnikai kisebbség nevelési irányelvei

Szemináriumi témakörök:

- Freinet-, Montessori- és Steiner-szellemiségű óvodai nevelés napjainkban
- A nevelés individuális és közösségi jellege az óvodai nevelésben
- A "világnézeti semlegesség" értelmezése a pedagógus munkájában
- Az óvodák pedagógiai progjamjainak elemzése nevelésfilozófiájuk, óvodaképük és helyi sajátosságaik alapján
- A nemzeti, etnikai hovatartozás, mint a szocializáció része
- A nemzeti, etnikai hagyományok megjelenítésének lehetőségei az óvodai nevelési folyamatban
- Az óvodai nevelés pedagógiai hangsúlyai a befogadás, a gondozás, a szokásalakítás folyamatában
- Nevelési helyzetek elemzése a pedagógiai módszerek, eljárások alkalmazhatósága, eredményessége szempontjából
- Az egészséges életmódra nevelés prevenciók lehetőségei az óvodapedagógus munkájában

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz	Előfeltétel	Javasolt szemeszter
2.4. Óvodapedagógia/ Nevelélmélet II.	1 + 1	gyakorlati jegy	2	KV	2.3.	IV.

A tantárgy célja: Az első félév tananyagára épülve megismertetni a hallgatókat a nevelési-szocializációs folyamat speciális területeivel, az óvoda és a család, valamint a társintézmények kapcsolatrendszerével, együttműködésük lehetőségeivel, az óvodák működését szabályozó dokumentumokkal. A két félév témaköreinek szintetizálása, felkészítés a szigorlati követelmények eredményes teljesítésére.

Feladatai:

A hallgatók megismertetése, tudásuk bővítése a testi - lelki egészség-, az erkölcsi - érzelmi és az esztétikai nevelés tartalmi feladataival, érték- és normarendszerük óvodai megalapozásának lehetőségeivel, a pedagógiai kommunikáció sajátosságaival, követelményeivel. A hallgatóság szemléletének, nyitottságának formálása az intézmények közötti átmenetek megkönnyítésére irányuló pedagógiai törekvések, intézményi formák iránt. Pedagógiai tudatosság és felelősségtudat kialakítása a családdal történő együttműködés, -

nevelés feladataiban. Szociális érzékenységük fejlesztése a társadalmi változások, problémák értelmezésében, kezelésében: betekintést nyújtva a szociálpedagógia témaköreibe, a gyermekvédelem törvényi háttérébe, intézményrendszerébe és az óvoda gyermekvédelmi feladataiba. Megismertetni az integrált nevelés pedagógiai vonatkozásait, a speciális nevelési szükségletű gyermekek óvodai befogadásának személyi és tárgyi feltételeit.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék:

- a testi - lelki egészség-, az erkölcsi - érzelmi és az esztétikai neveléshez kapcsolódó alapfogalmakat, tartalmi feladatokat, nevelési módszereket, eszközöket,
- az óvodapedagógus kommunikatív eszköztárát, az anyanyelvi nevelés komplex feladatait,
- a rugalmas beiskolázás, az iskolaelőkészítés korszerű értelmezését, nevelői feladatait.

Pedagógiai tudatossággal, felelősségtudattal és szociális érzékenységgel viszonyuljanak:

- a család és az óvoda együttműködéséhez, a gyermekvédelmi feladatokhoz és az integrált neveléshez, ismerve a törvényi vonatkozásokat, pedagógiai törekvéseket.

A tantárgy tartalma, feldolgozás módja:

Kontakt feldolgozás:

- Az egészségmegőrzés kultúrája. Az egészség, mint érték. Az egészséges életmódra nevelés feladatai, objektív és szubjektív feltételrendszere az óvodai nevelés folyamatában. Mentálhigiénia, önismeret, önkontroll szerepe a testi, lelki egészség megtartásában. Személyi higiénia.
- A kommunikációs kultúra. A pedagógiai kommunikáció. Az óvodapedagógus beszédkultúrája. A verbális és nonverbális kommunikáció, valamint a testbeszéd hitelessége. Az anyanyelvi nevelés feladatai és megvalósításuk az óvodai nevelés folyamatában.
- A társas kapcsolatok kultúrája. Szociális szükségletek, szociális értékek. Az egyén státusza, szerepei és szerepkonfliktusai a társadalmi együttélésben. A személyiség autonómiájának tiszteletben tartása és az emberi/gyermeki jogok érvényesítése a közösségben. A nevelő és a nevelt harmonikus kapcsolatának jellemzői. A társas kapcsolatok fejlesztése, értékeinek átadása és az egyéni bánásmód alkalmazása az óvodai nevelésben. A konfliktuskezelés és -megoldás pedagógiai stratégiái.
- A család és az óvoda kapcsolata. A család történeti jelentésváltozásai. A család funkciói, funkciózavarai a társadalmi átalakulás hatásrendszerében. A családi és az óvodai nevelés kapcsolatrendszere, együttműködésük jelentősége a gyermek harmonikus fejlődésének biztosításában. az óvodában.
- Az erkölcs változó világa, az anómia jelensége. Az erkölcsi értékek közvetítésének, a gyermekek erkölcsi tudat- és viselkedés-formálásának lehetőségei a pedagógiai munkában. A pedagógus értelmiségi szerepe és etikája.
- Az esztétikai és az erkölcsi nevelés kapcsolata, neveléstörténeti gyökerei. Az esztétikai élmények forrásai, az esztétikum megjelenése az óvodai tevékenységekben. Az óvodapedagógus feladatai az értékek közvetítésében, gyermeki befogadásában, az ízlésformálásban, az esztétikai alkotó képesség fejlesztésében. A viselkedés és a magatartás esztétikája.

- Az intézményi átmenetek pedagógiai kérdései és a megkönnyítésükre alkalmazott nevelési stratégiák. A közoktatási rendszer pedagógiai törekvései, törvényi vonatkozásai a fejlettség szerinti, rugalmas beiskolázás érvényesítése érdekében. Az óvodából az iskolába történő átmenet előkészítésének feladatai.

Szemináriumi témakörök:

- Egészségnevelés és mentálhigiéna az óvodai életben.
- Esztétikai nevelés a gyermeki tevékenységformákban.
- Pedagógiai programok összehasonlító elemzése a gyermeki alkotóképesség, kreativitás fejlesztése szempontjából
- A minőségfejlesztés és -biztosítás óvodai metodikájának tanulmányozása.
- A pedagógiai kommunikáció és az anyanyelvi nevelés összefüggései.
- A szülői értekezletek témaköreinek kiválasztási szempontjai, szervezési feladatai, lebonyolítása
- A prevenció, a komplex fejlesztés, az iskolakészültség és a beiskolázás feladatai.
- Gyermekvédelmi feladatok, esetek: a hátrányos és veszélyeztetett helyzetű gyermekek
- A speciális nevelési szükségletű gyermekek integrációja és pedagógiai konzekvenciái.

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók számára:

- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény. Népjóléti Közlöny, 1998.
- A közoktatásról szóló törvény. MKM Művelődési Közlöny, 1996/25.
- Az Óvodai nevelés országos alapprogramja. Művelődési Közlöny 1996. 71. szám
- Az óvodai nevelés programja. Tankönyvkiadó, Bp., 1989.
- Bakonyi Anna: Irányzatok, alternativitás az óvodai nevelés területén. Tárogató Kiadó, 1995.
- Bakonyi Anna: Gyerekek, óvók, szülők helyzete Magyarországon a XXI. század küszöbén. Új Pedagógiai Szemle, 1998/3.
- Dr. Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiség - zavarok. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.
- Bagdy Emőke: Hivatás és személyiség. A hivatásra nevelés, pályaszocializáció a pedagógusképzésben. In.: Bagdy Emőke /szerk./: A pedagógushivatás személyisége. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet, Debrecen, 1997.
- Bábosik István - Mezei Gyula: Neveléstan. Telosz Kiadó Bp. 1994.
- Báthory Zoltán - Falus Iván (szerk.): Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Osiris, Bp., 2001.
- Báthory Zoltán: Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának humanista üzenete = Óvodai Nevelés 1997/6.
- Buda Béla: Viselkedészavar, konfliktus, problémamagoldás. Értékátadási folyamatok és konfliktusok a pedagógiában (Szöveggyűjtemény) Kiadó: JPTE Tanárképző Intézet 1995.
- Czike Bernadett /szerk/: Bevezetés a pedagógiába. Eötvös József Kiadó, 1996.
- Fábiánné dr. Kocsis Lenke: Monumentális apróságaink. Konfliktuskezelés az óvodában. Óvodavezetési ismeretek. RAABE Kiadó 1999. Bp.
- Forray R. Katalin /szerk/: Romológia Ciganológia. Dialóg Campus Kiadó, Bp.-Pécs, 2000.
- Forray R. Katalin: mások-e a cigány gyerekek? = Óvodai Nevelés 2001. szept. 7. szám
- Gósy Mária: Az óvónő beszéde / A szerző kiadása /, 1984.

- Gordon,Thomas: T.E.T. A tanári hatékonyság fejlesztése. Gondolat, Bp., 1989.
- Horváthné Fülep Éva: "Komplex esztétikai nevelés az óvodában. = Fejlesztő Pedagógia, 1994. 2-3.szám
- Hunyady Györgyné - M.Nádasi Mária: a nevelés-oktatás tervezése, BTF.Bp. 1995.
- Dr. Kolozsváry Judit: Más gyerek, más szülő, más pedagógus. OKKER, Bp., 2002.
- Körmöci Katalin /szerk./: Szervezett tanulási tevékenységek tervezése. BTF.,1996.
- Mészáros István:Kis magyar neveléstan - rendszerváltás idejére. Hani Alapítvány, 1990.
- Minőség az óvodában. Szerk.: Dr. Szivák Judit OKKER, 2001.
- Nagyné Szarka Júlia: Az óvónők szakmai elkötelezettsége I-III. = Óvodai Nevelés 2000-2001.
- Neményi Mária /válogatta és szerk./: A család - Pro és kontra -.Gondolat, Bp.1998.
- Óvoda az ezredfordulón. MKM, Bp. 1998.
- Pázsikné Szilágyi Gabriella: A család pszichológiai hatása a nevelésben. = Óvodai Nevelés 1989. 4.szám
- Perlai Rezsóné: Gyermekeink szeretetigénye. Comenius Kiadó, 2000.
- Perlai Rezsóné: Az óvodáskor viselkedéskultúrája. OKKER Kiadó, 1998.
- Ranschburg Jenő: Szeretet, erkölcs, autonómia.Gondolat, Bp., 1984.
- Ranschburg Jenő: Szülők lettünk. Cser kiadó, Bp., 1995.
- Tardos Anna: Néhány kérdés az óvoda és a család kapcsolatáról = Óvodai Nevelés 1991. 5.szám
- Dr. Veczkó József: A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai. Tankönyvkiadó, Bp., 1990.
- Vekerdy Tamás: A értékszocializáció néhány kérdése. In.: Iskola és pluralizmus. /szerk.: Mihály Ottó/ Educatio, Bp. 1989.
- Vekerdy Tamás: Kicsikről nagyoknak 1. rész. A kisgyerekkor. Park Könyvkiadó, Bp., 2001.
- Zrinszky László: Bevezetés a pedagógiai kommunikáció elméletébe. Nemzeti Tankönyvkiadó,
- Zrinszky László: Nevelélmélet. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 2002.
- 2002. évi IX. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosításáról. Magyar Közlöny 33. sz., Bp., 2002. márc. 8.
- Pedagógiai, óvodapedagógiai folyóiratok

ÁLTALÁNOS PEDAGÓGIA és DIDAKTIKA

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz K/V/SZ	Előfeltétel és előírás (szöveges)	Javasolt szemeszter
2. 5. Általános pedagógia és didaktika	2+0	kollokvium	2	K	-	I. vagy II.

A tantárgy célja:

Az óvodapedagógus jelölteket tegye alkalmassá az óvodás gyermek életkori jellemzőihez és sajátos igényeihez igazodó tanulásának elősegítésére, amely nem szűkül le az ismeretszerzésre, hanem az egész nap folyamán adódó helyzetekben, természetes és szimulált környezetben, spontán és / vagy szervezett módon valósul meg.

Feladatai:

Ismertesse meg a hallgatót

- a pedagógia elméletével;
- a spontán és a szervezett tevékenységekben történő óvodai tapasztalatszerzés sajátosan speciális tanulás-módszertani vonatkozásaival, és tudatosítsa annak gyakorlati alkalmazási módjait;
- az iskolai oktatás elméletével.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék a pedagógia tudományának helyét, rendszerét, tudományközi kapcsolatait és kutatási módszereit.

Ismerjék a pedagógia alapfogalmait, azok sajátosan óvodai vonatkozásait, valamint ismerjék fel azok összefüggéseit. Tudjanak az óvodás gyermekek sajátos igényeinek megfelelő változatos tevékenységeket megtervezni, megszervezni, és elemezni. A tervezés során gondolják át az egyes gyermekekkel való foglalkozás differenciált, személyre szóló bánásmódját. Az óvodai gyakorlatban a gyermekek tapasztalatszerzésével kapcsolatban szerzett megfigyeléseiket hozzák összefüggésbe az elméletben megszerzett tudásukkal. Ismerjék az Óvodai nevelés országos alapprogramját, és legyenek tájékozottak a pedagógiai és az óvodapedagógiai szakfolyóiratokban.

A tantárgy tartalma, tematikája

Bevezetés a pedagógia tudományába

A pedagógia és a neveléstudomány. A pedagógia kutatási módszerei, tudományközi kapcsolatai. A pedagógiai elmélet és gyakorlat viszonya. A pedagógia tudományágai.

Alapfogalmak a neveléstudományban: a nevelés jelentősége, lehetősége és színterei; a **nevelés célja**, a célok irányultsága; a társadalom és a köznevelés; egységes, szelektív és differenciált célok, **értékek** a nevelésben.

A közoktatás és rendszere

Az óvoda helye a közoktatás rendszerében. Az óvoda törvényi szabályozása: a közoktatási törvény, az Óvodai nevelés országos alapprogramja és irányelvei. Az óvodai nevelés célja, feladatai, funkciói, alapelvei, rendszere. A gyermeki jogok érvényesülése az óvodai nevelésben.

Pedagógiai többszólamúság az óvodai nevelésben: hagyományok, alternatívitás, innováció.

A tanulás értelmezése

a.) Az óvodai tanulás értelmezése. A tanulás lehetséges formái az óvodában (utánzás, minta- és modellkövetés; spontán játékos tapasztalatszerzés; gyermeki kérdésekre, válaszokra épülő ismeretszerzés; az óvodapedagógus által irányított megfigyelés és tapasztalatszerzés; gyakorlati probléma- és feladatmegoldás; az óvodapedagógus által kezdeményezett foglalkozás). Tanulás az egyes óvodai tevékenységekben.

A tanulás értelmezése a különböző alternatív óvodai programokban.

Az óvodai tanulás szerepe az értelmi fejlődés elősegítésében: a gyermek spontán szerzett tapasztalatainak, ismereteinek rendszerezése, bővítése, a megismerési folyamatok és az értelmi képességek (érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, képzelet, gondolkodás) fejlesztése.

Az óvodai tanulás **folyamata** a spontán és a szervezett tevékenységekben, sajátosságai, több szempontú elemzésük, szerkezetük, a bennük érvényesülő elvek és törvényszerűségek.

Az óvodapedagógus feladatai a széleskörű tevékenységrepertoár biztosításában, amelyben lehetőség nyílik az önálló felfedezésre, az alkotó szabadságra, a problémamegoldásra.

Az óvodapedagógus sajátos feladatai az alternatív óvodapedagógiai programokban, törekvésekben, innovációkban.

Az óvodai tanulás pszichés feltételei; **motivációs háttere:** a kíváncsiság, mint életkori sajátosság; a szándék, a kompetencia igényének megjelenése; a siker és a kudarc jelentősége. Az aktivitás és a játék különleges szerepe a tanulás folyamatában.

Az óvodapedagógus feladatai: a gyermeki kíváncsiság kielégítésében, megőrzésében, fenntartásában; a spontán és a szervezett tapasztalatszerzés során a belső késztetések és a külső hatások összehangolásában

b.) Az iskolai tanítás-tanulás sajátosságai. Az iskolai oktatás folyamata, megvalósulása az tanítási órák rendszerében.

Tartalmi kérdések

- a.) **Az óvodai tanulás tartalmi kérdései**, az óvodapedagógus ezzel kapcsolatos feladatai:
- az óvodai tevékenységi formákban rejlő műveltség-tartalom (játék, mese és vers, ének, zene és énekes játék; mozgás, rajzolás, mintázás, kézi munka, a külső világ tevékeny megismerése és a munka jellegű tevékenységek) megjelenítése;
 - az óvodás gyermeknek önmagáról, a szűkebb, és a tágabb környezetről szerzett tapasztalatok rendezése, kiegészítése;
 - a különböző műveltség-tartalmak együttes megjelenése (komplex és integrált módon; témába, élménybe, hagyományba, problémamegoldásba, tevékenységbe ágyazva, évszakok köré építve).
 - Tartalmi hangsúlyok az Óvodai nevelés országos alapprogramjában és a különböző alternatív óvodai programokban.
- b.) **Az iskolai tanítás-tanulás tartalmát** meghatározó dokumentumok: NAT, kerettantervek. A tananyag kiválasztásának és elrendezésének szempontjai. Tantervelméleti kérdések. A tantárgy. A tudás és rétegződése. A tanítási-tanulási tevékenység logikai alapjai.

Módszerek és eszközök

- a.) **Az óvodapedagógus módszerei** és eljárásai, a szervezett gyermeki tapasztalatszerzés módjai. A gyermeki tevékenykedtetés jelentősége. Az eszközök jelentősége a szervezett tevékenységekben. A módszerek és az eszközök alkalmazásának pedagógiai kérdései, különleges jelentőségük a tanuláshoz szükséges képességek fejlődésében. A módszertani szabadság értelmezése és nehézségei. A felfedezéses, a problémaközpontú, a kooperatív, a projekt szervezésű tanulás módszerei. Az óvodapedagógus metodikai kultúrája.
Módszerek, eljárások és eszközök alkalmazása a különböző óvodapedagógiai törekvésekben, innovációkban, alternatív programokban.
- b.) **Oktatási módszerek és eszközök az iskolai oktatás folyamatában.**

Szervezeti keretek és formák

- a.) A spontán és a szervezett óvodai tapasztalatszerzés **megszervezése és annak** pedagógiai kérdései: a kötöttség, a kötetlenség; a spontán helyzetek, a természetes és a szimulált környezet. A gyermeki szabadság értelmezése. Szervezeti keretek és formák (napirend, hetirend, homogén és heterogén csoportszervezés, séta, kirándulás, csoport, mikrocsoporthoz), munkaformák az óvodában. A spontán és a szervezett tanulás objektív és szubjektív feltételeinek biztosítása.
Korszerűsítési törekvések. A különböző alternatív óvodai programok az óvodai tapasztalatszerzés megszervezéséről (projekt, epocha, Freinet-technikák).
- b.) **Az iskolai oktatás szervezeti és munkaformái**, történeti gyökerei és fejlődése.

Tervezési kérdések

- a.) **Az óvodapedagógus tervező, szervező, előkészítő munkája:**
Az óvodai nevelőmunka hosszú- és rövid távú tervezése: helyi pedagógiai program, a csoport 3-4 éves programja, az éves ütemterv, a tematikus terv, a közvetlen felkészülés a napi tevékenységekre, a konkrét tevékenység megtervezése, tevékenységek vázlatja, tevékenységek tervezete. Felkészülés a szervezett-tervezett tevékenységekre, és annak megvalósítása.
A hallgató tervező munkája: előkészületi vázlatok és tevékenység-tervezetek készítése, hospitálási napló vezetése.

Az elemzés, az ellenőrzés és az értékelés szerepe a pedagógiai döntések meghozatalában.

b.) Az iskolai oktatás tervezése, sajátosságai.

A differenciálás pedagógiai alapjai

A személyes bánásmód szükségessége a tanulási folyamat elősegítésében. Az óvodás gyermek sajátos szükségleteire, igényeire, kíváncsiságára, aktuális állapotára épülő tapasztalatszerzés módszertani kérdései.

Az óvodapedagógus szerepe az óvodás gyermek fejlődésében, a fejlődése elősegítésében, valamint a fejlesztésében. A fejlődés jellemzői az óvodáskor végére. Az iskolára való alkalmasság pedagógiai kérdései. Rugalmas beiskolázás, fejlettség szerinti beiskolázás.

Az iskolába való átmenet pedagógiai kérdései, az átmenet megkönnyítését elősegítő alternatív programok és korszerűsítési törekvések.

Fogalmak:

- Nevelés, szocializáció, érték, köznevelés, közoktatás, az óvoda funkciói, az óvodai nevelés célja, az óvodai nevelés alapelvei, az óvodai nevelés feladatai, a fejlődés jellemzői óvodáskor végére, tevékenységi formák,
- Neveléstudomány, pedagógia, didaktika, óvodapedagógia, pedagógiai kutatás, kutatási módszerek: megfigyelés, kísérlet, anamnézis, környezettanulmány, szociometriai vizsgálat, aktometria, kikérdezés, kérdőív, esettanulmány, teszt, hipotézis,
- Oktatás, tanulás, spontán tanulás, szervezett tanulás, tanítás, tapasztalatszerzés, tevékenység, cselekvés, képzés, materiális képzés, formális képzés, zárt oktatás, nyílt oktatás, kooperatív tanulás, problémaközpontú tanulás, játékos tanulás, játék, munka jellegű tevékenységek, gondozás, tevékenységi forma,
- Cél-értelmezés, oktatás célja, oktatás tartalma, műveltség, művelés, képesség, ismeret, jártasság, készség, szokás, tanterv, kerettanterv, téma, tananyag, tananyag elrendezése, tantárgy, tantárgyi koncentráció, pedagógiai döntés, pedagógiai szabadság, NAT, az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja, óvodai nevelési program, helyi program, alternatív programok, innováció,
- Motiváció, kíváncsiság, tudásvágy, kíváncsiságmotívumok: exploráció, manipuláció, optimális aktivációs szint, kompetencia motívum, teljesítménymotívum, sikerorientált attitűd, kudarckerülő attitűd, igény, igényszint, vágy, szándék, probléma, élmény,
- Információ, tény, ismeret, tapasztalat, jártasság, készség, képesség, tudás, tudásszint
- Módszer, eljárás, előadás, elbeszélés, leírás, beszélgetés, magyarázat, vita, megfigyelés, tanuló-kísérlet, értékelés, átterelés, bekapcsolódás, közbelépés, beavatkozás, módszertani szabadság, elismerés, dicséret, jutalmazás, megerősítés, bátorítás, elfogadás, megértés, szeretet, empátia, tolerancia
- Egyéni munka, páros munka, csoportmunka, mikrocsoportos munka, frontális munka, munkaforma, szervezési mód, kötött szervezési mód, szervezeti forma, kötetlen szervezési mód, csoport, osztott csoport, osztatlan csoport, vegyes csoport, napirend, hetirend, életritmus, homogén és heterogén csoportszervezés, séta, kirándulás
- Környezet, manipulációs eszközök, MINIMAT, játékeszköz, oktatási eszköz, szerszám, anyag,
- Éves terv, heti terv, tematikus terv, tervezet, projekt terv, epocha, komplex tevékenységek, tevékenységgláncok, integrált tevékenységtartalmak, kezdeményezés, játékra épülő, játékba ágyazott, játékba integrált tapasztalatszerzés,

- Iskolaalkalmasság, tankötelezettség, kommunikáció, verbális kommunikáció, nonverbális kommunikáció, metakommunikáció
- Differenciálás, tehetség, tanulási zavar, lemaradás, személyes bánásmód, egyéni bánásmód, Pygmalion hatás, önbeteljesítő jóslat, rugalmas beiskolázás, óvoda-iskola

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók számára (a vastag betűvel szedett a hallgatók számára is kötelező):

- **Az óvodai nevelés országos alapprogramja. Műv. Közlöny 137/1996. Kormányrendelet 71. szám**
- Bábosik István – Mezei Gyula: Neveléstan. Telosz Kiadó, Budapest, 1994.
- P. Balogh Katalin: Kudarc nélkül az iskolába. Alex Typo Bp. 1992.
- **Balászné Szűcs Judit: Az ember, aki óvodás. Budapest, 1998.**
- Bakonyi Anna: Irányzatok, alternativitás az óvodai nevelés területén. Tárogató Kiadó, Budapest, 1995.
- B.Méhes Vera: Hétköznapok a Montessori-óvodában. Óvodai Nevelés 2000/6. 246. old.
- **Breznysnyánszky László (szerk.): A bátorító nevelés alapjai. Altern füzetek 10., Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 1998.**
- Buda Béla: Rogers és a személyközpontú irányzat a mai pszichoterápiában. Előadás az MPT Pszichoterápiás szekció II. Konferenciáján. 1988.
- **Célestin Freinet: A ló, amelyik nem szomjas. Szomjassá tenni a gyermekeket. Óvodai Nevelés 1996/9.**
- Czike Bernadett (szerk.): Bevezetés a pedagógiába. Eötvös Könyvkiadó. Budapest, 1996.
- Edward de Bono: Tanítsd gondolkodni gyermeked! Park Könyvkiadó. Budapest, 1995.
- Eperjesy Barnáné-Zsámboki Károlyné: Freinet itt és most. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- **E. Vámos Ágnes: Az óvoda helye a közoktatás-fejlesztési tervekben. Óvodai Nevelés 2002./10.263. old.**
- Falus Iván (szerk.): Didaktika. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 1998. 27-65., 117-155., 272-275., 385-387. old.
- Falus Iván-Golnhofer Erzsébet-Kotschy Beáta-M.Nádasi Mária-Szokolcsy Ágnes: A pedagógia és a pedagógusok. Akadémia Kiadó, Budapest, 1989.
- Fábíán Katalin: Tevékenységközpontú óvodai program. Fabula Bt. Miskolc, 1996.
- **Farkas Olga: Esély – szabadság – személyiség. (előadás: Az Európai Unió szomszédságában III. Nemzetközi Szakmai Konferencia. Szeged. 1998. március 6-7.**
- Gereben Ferencné - Kereszty Zsuzsa: Különböznek. BTF, Budapest, 1996.
- Gyórfi Éva: Epochális rendszerű tanulási folyamat. Óvodai Nevelés 1993/10.
- Dr. Hegyi Ildikó: Ne tedd! Óvodai Nevelés 1996/4.
- Dr. Hegyi Ildikó: Fejlődési lépcsőfokok óvodáskorban. OKKER 1998.
- **Dr. Hegyi Ildikó: Hová tűntek az óvodai foglalkozások? Óvodai Nevelés 2000/7. szám**
- Dr. Hegyi Ildikó: Jaj, Te gyerek! OKKER, Budapest, 2000.
- Hortobágyi Katalin: A tanulási folyamat differenciálásának elvei és gyakorlata. FPI - OKI Iskolafejlesztési Központ, 1995.
- Hortobágyi Katalin: Projekt kézikönyv. Iskolafejlesztési Alapítvány, 1991. 5-33. old.
- **Horváth Attila: Kooperatív technikák. OKI, Budapest, 1994.**
- Dr. Hunyady Györgyné Dr - Dr. Nádasy Mária: A nevelés és az oktatás tervezése. BTF Bp. 1995.
- **Jászberényi Ágnes: Óvodaiskola Kecskeméten. Óvodai Nevelés 1994/9.**

- Keményné dr Pálffy Katalin: Bevezetés a pszichológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp.1989.
- Kelemen Lajos (szerk.):Képességmérés az óvodában I. Poliforma Kft. Hajdúböszörmény. 2003.
- **Dr. Kiss Tihamér: Piaget didaktikai elveinek alkalmazása az óvodai nevelésben. Óvodai Nevelés 1992/9.**
- Kovácsné dr. Bakosi Éva: Új és újszerűen értelmezett pedagógiai fogalmak. Óvodai Nevelés 1996/3.
- Körmöci Katalin: Óvodapedagógiai kislexikon II.: **Az óvodai tanulás.** ELTE TÓFK 2003.
- **Körmöci Katalin: A gyermek szükségleteire épített tanulás az óvodában. Fabula Bt. 2001. I.; II., III., IV. fejezet**
- Körmöci Katalin: Óvodapedagógiai kislexikon I.: A helyes gondolkodásra nevelés logikája ELTE TÓFK 2003.
- **Körmöci Katalin: Jövőnek nevelünk – értékek a nevelésben (Kisgyermeknevelés 3. évf. 1. szám)**
- **Körmöci Katalin: A gyermek érdeke mindenekfelett áll!... Gondolatok az óvoda nevelési elveiről, Óvodai Nevelés 2001/4.**
- Körmöci Katalin: Egy felmérés tükrében az óvodai matematikáról I., II., III. rész (Óvodai Nevelés 2001/11; Óvodai nevelés 2002/4. szám, Óvodai Nevelés 2002/7)
- **Körmöci Katalin: A tanulás értelmezése az óvodában - OKI szervezésében A tanulás öröme c. konferencia alkalmából, cikké formált változata Pedagógiai Szemlében)**
- Körmöci Katalin: Minőségről másképpen. Óvodai Nevelés 2002./7.
- Lépésről – lépésre óvodai program. SOROS Alapítvány, Budapest, 1997.
- M.Nádasi Mária: Egységesség és differenciáltság a tanítási órán. Tankönyvkiadó. Budapest, 1986.
- M.Nádasi Mária: Adaptivitás az oktatásban. Comenius Bt., Pécs, 2001. 7-41., 70-125. old.
- Nagy Sándor: Az oktatás folyamata és módszerei. Volos Kiadó, Budapest.
- Kereszty Zsuzsa (Szerk.): Óvodaiskola program. Szorobán Bt. 1993.
- Loránd Ferenc: Egy épülő komprehenzív iskolamodellről. Iskolakultúra-Társadalomtudomány, 1994.19. 14-34. old.
- Perlai Rezsóné: Az óvodáskor fejlesztő játéka. OKKER, Budapest, 1999.
- Perlai Rezsóné: Tanulásról óvodapedagógusoknak. Comenius Bt. Pécs, 2000.
- **Perlai Rezsóné: Fejlesztő játékok az óvodában, különös tekintettel a hátrányos helyzetű cigány tanulóakra, Fabula Bt. Budapest, 2001.**
- Porkolábné dr. Balogh Katalin: Kudarc nélkül az iskolában. Alex – Typo, 1992.
- Puky Istvánné: Projektek a gyakorlatban. Új Pedagógiai Szemle, 1991. 7-8.
- Rogers, C. A tanulás szabadsága a nyolcvanas években. Szeged, 1986.
- Réthy Endréné: A tanulási motiváció struktúrája. Magyar Pedagógia, 1989/2. 145-157. old.
- Szabó László Tamás: A „rejtett tanterv”. OKI, Budapest.
- Tielman, R. Az oktatás humanista szemlélete. Világosság, 1991/1.
- **Varga Tamás: A kivételek vannak többen. Köznevelés, 1971.9.**
- Vastagh Zoltán: Facilitátorok és mentorok. Iskolakultúra 1997/5.
- **Vekerdy Tamás: Az óvoda és az első iskolai évek – a pszichológus szemével. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.**

- Vekerdy Tamás: Az emberi és a gyermeki jogok nemzetközi törvényei és az iskolázás szabadsága Európában. I: Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás. Edukáció, Budapest, 99-125. old.
- **Zsámboki Károlyné: Matematikai nevelés project módszerrel I.-V. Óvodai Nevelés 1996/1-5.**
- Zsolnai József: Bevezetés a pedagógiai gondolkodásmódba. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 82-88., 118-120. old.

DIFFERENCIÁLÓ PEDAGÓGIA

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz K/V/SZ	Előfeltétel és előírás (szöveges)	Javasolt szemeszter
2. 6. Differenciáló pedagógia	0+2	gyakorlati jegy	2	K		V.

A tantárgy célja:

Elősegíteni a nyitott, megértő és elfogadó, személyközpontú attitűd alakulását, amely a hallgatókat érzékenyvé teszi az óvodás gyermekek egyéni szükségleteinek kielégítése iránt, valamint felkészíti őket az ennek megfelelő bánásmód alkalmazására, beleértve a sajátos szükségletű gyermekekkel való bánásmódot is.

Feladatai:

Olyan speciális ismeretek nyújtása, amelyeknek segítségével a leendő óvodapedagógusok képessé válnak:

- az egyes óvodás gyermekek minél sokoldalúbb (pedagógiai, pszichológiai, szociológiai, néprajzi) megismerésére,
- az egyes gyermekek sajátos nevelési szükséglete tényének megállapítására,
- az egyes gyermekek egyéni, sajátos szükségletének megfelelő, olyan differenciált, fejlődést elősegítő hatásrendszer megtervezésére, megszervezésére és annak elemzésére, amely a napi tevékenységekben természetes módon jelenik meg,
- az óvodás gyermekek élethelyzeteiben megjelenő sajátos szükségletek kielégítésére a pedagógiai hatásrendszer segítségével (pedagógiai módszerek, eszközök, szervezési formák, munkaformák, pedagógusi szerepek, irányítási módok, az egyes tevékenységek folyamatának, a tapasztalatszerzés problémaközpontú, kooperativitást előnybe részesítő megközelítésének, a pedagógiai klímának).

A hallgatók megismertetése kompetenciájuk határaival, a segítő szervezetek hálózatával, azoknak speciális feltételrendszerével, valamint tájékoztatást adni a fejlesztő programokról.

Követelmények:

- Ismerjék a differenciált bánásmód lehetőségeit, azoknak alkalmazási lehetőségeit a gyakorlatban, valamint képesek legyenek konkrét esetben azokhoz pedagógiai hatásrendszert igazítani.
- Ismerjék a pedagógiai hatásrendszer eljárásait, és ahhoz legyenek képesek olyan pedagógiai klímát biztosítani, amely elősegíti az egyes gyermekek természetes fejlődését.
- A hallgatók legyenek képesek az egyes gyermekek sokoldalú, előítéletmentes megismerésére, és sajátos igényeik felismerésére.
- Legyenek képesek az egyes gyermekek sajátos szükségletei kielégítéséhez, egyéni fejlődési folyamatuknak elősegítéséhez és megtámogatásához, sajátos nevelési feladatok ellátásához egyénre szabott bánásmódot tervezni.
- Ismerjék a differenciáló pedagógia alapvető fogalmait, valamint azok sajátosan óvodai vonatkozásait.
- Ismerjék a kompetenciájukat meghaladó esetekben a segítő szakemberekhez és intézményekhez való fordulás lehetőségét.

A tantárgy tartalma, tematikája

1. Az óvodás gyermek testi és lelki szükségletei. (Szintetizáló alapozás)
2. Egyediség, másság, sajátos szükségletek megjelenése a gyermekcsoportban (életkor, testi és pszichés jellemzők, nemzeti és etnikai hovatartozás, szociokulturális háttér, sérült gyerekek, a tehetség jelei, zavar a fejlődésben, magatartás és viselkedésproblémák stb.).
3. A pedagógus kötelességei a gyermekek sajátos szükségleteinek kielégítésében és jogaik biztosításában. A pedagógus feladatai, a család szerepe.
4. Az óvodás gyermekek megismerésének pedagógiai módszerei, pedagógiai, pszichológiai, szociológiai összefüggései.
5. A differenciálás lehetőségei:
 - A szülővel való együttgondolkodás a gyermek érdekében. Hatás a gyermek szociális körülményeire.
 - Prevenció és a megsegítés. Segítő intézmények, szakemberek, fejlesztő programok. Az óvodapedagógus kompetenciájának határai.
 - Szelektivitás, szegregáció, integráció, inklúzió, komprehenzivitás megvalósulása az óvodai gyakorlatban.
 - Az óvoda személyi és tárgyi feltételrendszerének alakítása a speciális feladatok vállalásához. Életszervezés a vegyes csoportban.
 - A pedagógiai hatásrendszer a differenciált bánásmód szolgáltatásban (a pedagógiai módszerek, eszközök, tárgyi környezet, szervezési módok; az időbeosztás, az irányítás módja, a pedagógiai klíma, a tapasztalatszerzés tartalma – epocha, projekt, élmény-, téma-, problémaközpontú megközelítés -, a tapasztalatszerzés folyamata, annak tempója, a kooperativitás elősegítése stb.).
6. A differenciálás gyakorlati megvalósulása módjai az óvodai csoport élethelyzeteiben:
 - Az egyes gyermekek sajátos testi és lelki szükségletei kielégítése során;
 - Az egyes gyermekek befogadásakor;
 - A fejlődés elősegítése során;
 - A napirendi feladatok megvalósulása során;
 - Az óvodai tevékenységi formákban (játék, munka jellegű, gondozási, tanulási tevékenységekben).
7. Az egyes gyermekek egyediségéhez igazodó differenciált bánásmód megtervezése.
8. Tájékozódás az óvodapedagógiai diagnosztikai és fejlesztő programokban.

Fogalmak:

- Egyediség, másság, szükséglet, aktuális szükséglet, sajátos szükséglet, alapvető szükségletek, testi és lelki szükségletek,
- Gyermeki jogok, prevenció, megsegítés, fejlesztő program, differenciálás, szelektivitás, integráció, szegregáció, inklúzió, komprehenzivitás, személyes bánásmód, egyéni bánásmód, személyes bánásmód,
- Személyközpontú pedagógia, konstruktív pedagógia, fejlődés, fejlesztés, fejlődés elősegítése, előítélet, értékrend,
- Pygmalion hatás, önbeteljesítő jóslat, szorongás, agresszió, tehetség, tanulási zavar, diszkalkulia, diszgráfia, diszlexia, lemaradás, Pygmalion hatás, önbeteljesítő jóslat, szorongás, agresszió, hiperaktivitás, fogyatékoság,
- Gyermek megismerésének módszerei: megfigyelés, kísérlet, anamnézis, környezettanulmány, szociometriai vizsgálat, aktometria, kikérdezés, kérdőív, esettanulmány, teszt, hipotézis, diagnosztika, pedagógus kompetenciája

- Iskolaérettség, iskolaalkalmasság, rugalmas beiskolázás, intelligencia, kreativitás,
- Kíváncsiságmotívumok: exploráció, manipuláció, optimális aktivációs szint, kompetencia motívum, teljesítménymotívum, sikerorientált attitűd, kudarckerülő attitűd, igény, igényszint, vágy, szándék, probléma, élmény, konstruktivitás, progresszivitás
- Hatásrendszer, átteljesítés, bekapcsolódás, közbelépés, beavatkozás, megerősítés, bátortólás, elfogadás, megértés, szeretet, empátia, tolerancia, nyitottság, előítéletmentesség, hagyomány, pedagógiai klíma, vegyes csoport, befogadás, beszoktatás,

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók számára (a vastag betűvel szedett a hallgatók számára is kötelező):

- **Az óvodai nevelés országos alapprogramja, és A nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve, A fogyatékos gyermekek óvodai nevelésének irányelve, Óvoda az ezredfordulón MKM Budapest, 1998.**
- Balázné Szűcs Judit: Az ember, aki óvodás. Budapest, 1998.
- **Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.**
- **Beláné Kockás Klára - Főrikáné Csáki Orsolya - Dehelán Éva: A „beszoktatás” mint kölcsönös „befogadás. Óvodai Nevelés, 2001/3. szám**
- **Bencze Lóránt: Elfogadás – odahajlás – gyümölcsözés. Óvodai Nevelés 2000/10.**
- **Berne, Eric: Emberi játszmák. Gondolat, Budapest, 1994.**
- Bíró Antalné (szerk.): Pszichológiától a pedagógiáig. I-II. Alex-typo, Budapest, 1992, 2000.
- B. Lakatos Margit – Serfőző Mónika (szerk.): Pszichológia. Szöveggyűjtemény óvodapedagógus hallgatóknak. Trezor Kiadó, Budapest, 1999.
- **Breznysnyánszky László (szerk.): A bátorító nevelés alapjai. Altern füzetek 10., Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 1998.**
- Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
- Buda Béla: Rogers és a személyközpontú irányzat a mai pszichoterápiában. Előadás az MPT Pszichoterápiás szekció II. Konferenciáján. 1988.
- **Dr. Cambell, Ross: Életre szóló ajándék. Harmat Kiadó, 1998.**
- Carlson, Richard -Benjamin Shield: A szív csodája. Hungalibri, Budapest, 1996.
- **Csányi Yvonne: Integráció, befogadás. In.:Kereszty Zsuzsa (szerk.): Mindenki iskolája. IFA-BTF-OM. 1999. pp.37-54.**
- C.S. Lewis: A szeretet négy arca. Harmat Kiadó, Szeged. 1995.
- Dogossy Katalin: *Baj van a gyerekekkel.* Kossuth Kiadó. Budapest.1987.
- Ehrat, F.-Mattmüller-Frich, F.: *A nehezen nevelhető gyermek (POS)* . Gondolat, Budapest, 1991.
- **Farkas Olga: Esély – szabadság – személyiség. (előadás: Az Európai Unió szomszédságában III. Nemzetközi Szakmai Konferencia. Szeged. 1998. március 6-7.**
- Filliozat, Isabelle: A szív intelligenciája. FIESTA-SAXUN 1998.
- **Fromm, Erich: A szeretet művészete. Háttér Kiadó, 1993.**
- Csanádi Gabriella: *Bevezetés a korai fejlesztés témaköreibe.* Comenius, Pécs. 1998.
- **Gereben Ferencné - Kereszty Zsuzsa: Különböznek. BTF, Budapest, 1996.**

- Gerő Zsuzsa (szerk.): A gyermekpszichoterápia elmélete és gyakorlata. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- Gósy M.: A beszédészlelés és megértés zavara és terápiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1994. Óvodásoknak, iskolásoknak
- Gósy Mária: GMP diagnosztika. A beszédészlelés és a beszédmegértés folyamatának vizsgálata. Budapest, 1995.
- Gósy Mária: Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Budapest, 1996.
- György Júlia: A „nehezen nevelhető” gyermek. Medicina, Budapest, 1978.
- **Dr. Hegyi Ildikó: Fejlődési lépcsőfokok óvodáskorban. OKKER 1998.**
- **Dr. Hegyi Ildikó: Jaj, Te gyerek! OKKER, Budapest, 2000.**
- Horányi Annabella – Hoffmann Gertrúd: *Pszichológiai és pedagógiai szolgálat a Nevelési Tanácsadóban.* Okker, 1999.
- Hortobágyi Katalin: A tanulási folyamat differenciálásának elvei és gyakorlata. FPI - OKI Iskolafejlesztési Központ, 1995.
- Hunyady Györgyné – Szekszárdi Júlia: Konfliktusok az iskolában. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Továbbképző füzetek 4. Budapest, 1998.
- Dr. Hűvös Éva-Hűvös Ágnes- D. Mészáros Anita: *Feketén- fehéren a toleranciáról.* Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Autonómia Egyesület. 2003.
- Kagan, Spencer: *A kooperatív tanulás.* Önkönet Kft. Budapest, 2001.
- Kálmán Zs.: Bánatkő. *Sérült gyermek a családban.* Keraban, Budapest, 1994
- Keményné dr. Pálffy Katalin: Bevezetés a pszichológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
- Kereszti Zsuzsa-T. Hajabács Ilona: (szerk.): Több út. IFA-MKM-BTF. Bp. 1995.
- Keresztúri Ferencné és Kovásznai Kató /szerk./: A gondolkodás fejlődése és fejlesztése óvodáskorban. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1989.
- Kiss Tihamér: A gyermek matematikai gondolkodásának megalapozása és fejlesztése. Új Pedagógiai Szemle, 1994/12.
- Kolozsváry Judit (szerk.): *Ilyenek vagyunk.* BTF-Comenius. 1999
- Kolozsváry Judit: „Más” gyerek, „más” szülő, „más” pedagógus. Okker 2002.
- Kolozsváry Judit: *A sajtós ember.* Okker 1999.
- Kósáné Ormai Vera: *Személyiségfejlesztő játékok.* OKI Budapest, XII. ker. Pedagógiai Kabinet 1998.
- Kósáné Ormai Vera: *A pedagógus és a nehezen nevelhető gyermek.*
- Kósáné Ormai Vera: Neveléslélektani vizsgálatok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.
- Körmöci Katalin: Óvodapedagógiai kislexikon II.: Az óvodai tanulás. ELTE TÓFK 2003.
- Körmöci Katalin: *A gyermek szükségleteire épített tanulás az óvodában.* Fabula Bt. 2001.
- **Körmöci Katalin: Gyermeki szükségletek – gyermeki jogok – pedagógus kötelességek ÓVI, 2000. F. 1.1. fejezet**
- Körmöci Katalin: A szülő és a nevelő lehetőségei a gyermek érzelmeinek alakításában és a fejlődés elősegítésében I.m. Perlai Rezsóné: Mindig tudod mit érez a gyermeked? Fabula Bt. 2002.
- **Körmöci Katalin: Jövőnek nevelünk – értékek a nevelésben (Kisgyermeknevelés 3. évf. 1.**
- **Körmöci Katalin: Egy óvodai példa a személyes bánásmódról. Óvodai Nevelés 2001. 10,**
- Körmöci Katalin: Minőségéről másképpen. (Óvodai Nevelés 2002./7.

- Körmöci Katalin: *Befogadás – avagy beszoktatás* (Az Óvodai Élet c. folyóirat 2002. október)
- Körmöci Katalin: Gondolatok egy átélt élmény kapcsán. In: Perlai Rezsóné: *A család és az óvoda kapcsolata, különös tekintettel a cigány gyermekek nevelésére*. MOE, Budapest, 2002.
- Kulcsár Sándorné: *Differenciált személyiségfejlesztés elfogadáson alapuló óvónői eljárásokkal*. Fejlesztő Füzetek, Nyíregyháza, 1993.
- Landau E. : *Bátorság a tehetséghez*. Calibra Könyvek 1997.
- László Zsuzsa: *Az örökmozgó gyermek*. Ton-ton könyvek
- Martonné Tamás Márta (szerk.): *Fejlesztő pedagógia*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2002.
- Meixner I.: *A dyslexia prevenció reedukációs módszere*. BGGYTF. Bp., 1994.
- Mönks, F.J., Ypenburg, I.H.: *A nagyon tehetséges gyerek*. Akkord Kiadó, Budapest 1998.
- M. Nádaszi Mária: *Egységesség és differenciálás a tanítási órán*. Tankönyvkiadó. 1987.
- Nagy József: In: *5-6 éves gyermekeink iskolakészültsége*. Akadémiai Kiadó. 1980. pp.
- Nagy László: *A gyermek érdeklődésének lélektana*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
- Nemes Livia: *A bennünk élő gyermek*. Filum, Budapest, 2000.
- Neuhaus C.: *Hiper és hipoaktivitás és figyelemzavar*
- Nierenberg, Gerard – H.Calero, Henry: *Testbeszéd-kalauz*. Bagolyvár Könyvkiadó.
- Oláh Anna: *Családi nevelés a románknál*. Budapesti Nevelő 2002/2. 29-35.old.
- **Perlai Rezsóné: *Az óvodáskor fejlesztő játéka*. OKKER, Budapest, 1997.**
- Perlai Rezsóné: *Tanulásról óvodapedagógusoknak*. Comenius, Pécs. 2000.
- Perlai Rezsóné: *A család és az óvoda kapcsolata, különös tekintettel a cigány gyermekek nevelésére*. MOE, Budapest, 2002.
- Perlai Rezsóné: *Mire van a legnagyobb szüksége a gyermeknek? Óvodai Nevelés* 2000/10.
- Perlai Rezsóné: *Mit nyújtunk a gyermekeinknek: Gondolatokat vagy gondolkodva tanulást? Óvodai Nevelés* 2000/5. szám
- Perlai Rezsóné: *Mindig tudod mit érez a gyermeked?* MOE, Budapest, 2003.
- Perlai Rezsóné: *Fejlesztő játékok az óvodában, különös tekintettel a cigány gyermekek nevelésére*. MOE, Budapest, 2002.
- Petzold, H., Ramin, G.: *Gyermek-pszichoterápia*. Osiris, Budapest, 1996.
- Porkolábné dr. Balogh Katalin: *Kudarccal nélkül az iskolában*. Alex – Typo, 1992.
- Dr. Ranschburg Jenő: *Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban*. OKKER, 1998.
- Dr. Ranschburg Jenő: *Félelem, harag, agresszió*. Pszichológia – nevelőknek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983.
- Ronkoviczné Faragó Eszter (szerk.): *Hátrányok és stratégiák*. Trezor Kiadó, Bp., 2003.
- Skiera, Ehsenhard: *A gyermek alapvető lelki szükségletei és figyelembevételük az iskolában*. Egy antropológiai pedagógia alapvonalai. ELTE TFK Neveléstudományi Tanszék Közleményei.
- Szegál Borisz: *Roma gyermekek értelmi és szociális fejlettségének elősegítése az óvodában*. PressCoord-Alex-Typo 2000.
- Szemán Józsefné: *Útmutató a hátrányos helyzetű cigány gyerekek óvodai neveléséhez*. Hajdúböszörmény, 1996.
- Szvatkó A. – Varga I. (szerk.): *Szenzoros integrációs terápia*. ELTE Kézirat, 1995.
- Tunyogi Erzsébet: *A gyógyító játék*. Pannon Könyvkiadó, Budapest, 1990.

- Tunyogi Erzsébet: Gyógyító játék a családban. Tárogató, Budapest, 1995
- Varga Izabella - Szvatkó Anna: Jean Ayres szenzoros integrációs terápiájának néhány alapelve. I. A játék és a fantázia szerepe a szenzoros integrációs terápiákban. II. Óvodai Nevelés. 1993. 4-5. sz. 114-116., 151-153. old.
- Vargáné Pók Katalin: Mit tegyek? Ez mégiscsak túrhetetlen! Óvodai Nevelés 2000/5. szám
- Vekerdy Tamás: *Kicsikről nagyoknak: 1. rész: A kisgyermekkor.* Park Kiadó, 1995.
- Vekerdy Tamás: *Az óvoda és az első iskolai évek – a pszichológus szemével.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
- Zuckrigl A.: *Balkezes gyermekek.* Akkord Kiadó 1995.
- Zsoldos Márta: *A speciális nevelési szükséglet fogalma a gyógypedagógiai - pszichológiai szemléletváltás tükrében.* In.: Boa

Folyóiratok:

Átmenetek (Boa)
 Fejlesztő pedagógia folyóirat
 Pszichológiai, pedagógiai folyóiratok
 Speciális nevelés folyóirat
 Óvodai Nevelés folyóirat

Témafeldolgozáshoz, szemléltetéshez, felkészüléshez felhasználható filmek:

- A tudat titkai. Autizmus. (Spektrum)
- Csodagyerekek (MTV)
- Esély sorozat (MTV)
- Fanni és társai
- Lőrinc (játékterápia)
- Verocs

CSALÁDSZOCIOLÓGIA

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz K/V/SZ	Előfeltétel és előírás (szöveges)	Javasolt szemeszter
2. 7. Családszociológia	2+0	kollokvium	2	K	2.3, 2.4	V.

A tantárgy célja:

A hallgatók ismerkedjenek meg a családon belüli kommunikációs stílus változásaival az egyes történelmi korszakok, illetve a különböző társadalmi rétegek vonatkozásában. Kapjanak betekintést abba, hogy az egyes szubkultúrák, kisebbségi csoportok családi struktúrái miben különböznek egymástól. Szerezzenek információt arról, hogy az utóbbi tíz év társadalmi változásai milyen hatást gyakoroltak a családok mindennapi életére Magyarországon és Európában.

A tantárgy feladata:

Képessé tenni a hallgatókat a gyermek családi háttérének jobb megértésére; a családokkal való hatékony együttműködésre. Képessé tenni a hallgatókat a gyermek családi háttérének jobb megértésére; a családokkal való hatékony együttműködésre.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék a családi nevelés társadalmi jelentőségét. Ismerjék az egyes kisebbségi csoportok, (szub)kultúrák családi struktúrájának, értékeinek sajátosságait.

Legyenek képesek a különböző családokkal való együttműködés társadalmi és egyéni jelentőségének átlátására.

A tantárgy tartalma, tematikája:

Családszociológiai elméletek.

A család mint intézmény szerepe a társadalomban.

A család struktúra rendszerű értelmezése.

A modern családok társadalmi szerepe, funkciói. A családi életciklusok és működési szintek.

A család mint kiscsoport struktúrája.

A család közvetítő szerepe a személy és a társadalom között.

Módszertani alapismeretek. Interjúkészítés, terepmunka családok körében. Az esettanulmány készítésének alapelvei. A gyerekek családrájainak szociológiai szempontú elemzése.

Különböző családi struktúrák az egyes európai történelmi korszakokban.

A gyerekek családon belüli helyzetének, szerepének változásai a kora újkortól napjainkig.

A modern európai nukleáris család funkciói és struktúrája.

Családtípusok, családtipológiák.

Az egyes családi alrendszerek jellemzői (háztartási, szülői, testvéri alrendszerek). Az alrendszerek közötti merev ill. elmosódott határvonalak következményei.

Az Új Gyermekvédelmi Törvény hatása a magyar gyermekvédelem gyakorlatára.

A gyerekek szocializációja a cigány családokban.

A tudományos kutató és a segítő szakember családokkal folytatott munkájának eltérő vonásai.
A családon belüli kommunikáció változásai a modernizáció során.
A család úgynevezett "válságjelenségeinek" társadalmi háttere. (A válások növekvő aránya, a csökkenő születésszám és ezek összefüggései a társadalmi viszonyokkal. A munkanélküliség, a házasságkötési kedv csökkenése, az élettársi kapcsolat terjedése stb.)
Alapvető demográfiai ismeretek a magyarországi családokról.

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók részére:

- P. Aries: Gyermek, család, halál. Gondolat K. Bp. 1987.
- Cseh-Szombathy László: A változó család, Kossuth K. 1979.
- Orsós Éva-Hegyesi Gábor: A legkisebb egység. Bp. 1990.
- Somlai Péter: A modern családok társadalmi meghatározottsága. In.:A család szociálpszichiátriája (szerk: dr. Füredi János-Buda Béla.) Medicina. 1986.
- Cseh-Szombathy László-S.MolnárEdit és mtsai. Érték-család-változások. Magyar Szemle. 1994 november. (Egy szociológiai vizsgálat összefoglalása).
- Gyermek- és ifjúságvédelmi törvény.
- Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- Earl Babbie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest, 1999.
- Az elmesélt idő – Családsorsok a huszadik századból. I-II. kötet MTA Szociológiai Intézet, 1996.
- Somlai Péter: Családmonográfiák – Szociológiai Füzetek. 18.sz. Budapest, 1978. (szerk. Somlai Péter: Szocializáció. Corvina Kiadó, Budapest, 1997.
- Kézikönyv szociális munkásoknak. szerk.: Kozma Judit, Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 1998.
- Shulamith Shahar: Childhood in the Middle Ages – Routledge, London, New York, 1990.
- A gyermekkor története – Szöveggyűjtemény – szerk.: Vajda Zsuzsa-Pukánszky Béla, Eötvös Kiadó, Budapest, 1998.
- Gyermek a kora újkor Magyarországon. Társ. és Művelődéstörténeti tanulmányok 19. MTA Tört.Tud.Int. szerk.: Péter Katalin, Budapest 1996
- Gyermek-Család-Társadalom. szerk.: Szilvási Léna. A Szociális Szakképzés Könyvtára, Budapest, 1996.
- Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből. BTF-IFA-MKM, Budapest, 1998. szerk.: Kovalcsik Katalin
- Neményi Mária: Cigány anyák az egészségügyben. Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, 1998.
- Steward, Michael Sinclar: Daltestvérek. MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány, 1993.

ALKALMAZOTT PEDAGÓGIA

Tantárgy	Heti óraszám	Lezárási forma	Kredit	Státusz K/V/SZ	Előfeltétel és előírás (szöveges)	Javasolt szemeszter
2.8. Alkalmazott pedagógia	0+2	gyakorlati jegy	1	K	a pedagógiai szigorlat megléte	VI.

A tantárgy célja: a pedagógiai tárgyak elméletében tanultak szintetizáló feldolgozása, valamint az arra való törekvés, hogy elősegítsük a leendő óvodapedagógusok pályaszocializációját, felkészítsük a pályakezdés nehézségeire.

Feladatai: megismertetni a hallgatókat

- az Európai Unió kisgyermekneveléssel kapcsolatos irányelveivel,
- az óvodán belüli és kívüli kapcsolatrendszerrel,
- az óvodapedagógusok gyakorlati feladataival,
- az óvodai innovációkkal,
- a pályaszocializáció nehézségeivel,
- az óvodapedagógus gyermekvédelmi feladataival.

Követelmények:

A hallgatók ismerjék az óvodák működését meghatározó jogi szabályozás dokumentumait; a nemzetközi óvodapedagógia főbb eredményeit; a korszerűsítési törekvések jegyében kidolgozott akkreditált programokat, az óvoda belső és külső kapcsolatrendszerét, valamint a minőségbiztosítás, minőségfejlesztés folyamatát. Legyen ismeretük a munkavállalás jogi hátteréről, a pályakezdés nehézségeiről, tudják kezelni a gyermekvédelmi problémákat.

A tantárgy tartalma, tematikája

1. Az Európai Unió és a kisgyermeknevelés. A nemzetközi óvodapedagógia eredményei. Új kihívások a mai óvodák világában: globalizáció, pluralizáció, posztmodernizmus.
2. Az óvoda belső és külső kapcsolatrendszere. Együttműködés a társintézményekkel, a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagokkal, a bölcsődével, az iskolával, a fenntartóval. „Szolgáltatások az óvodában” - a szülők elvárásai az óvodával szemben.
3. Az iskoláskor előtti intézményes neveléssel kapcsolatos irányzatok, korszerűsítési törekvések a XX. században Az óvodai élet tartalmi szabályozásának új rendszere. A NAT, a kerettanterv és az óvodai nevelés kapcsolódási pontjai. Akkreditált programok: "Játék-mozgás kommunikáció", "Epochális nevelés, tervezés", "Dob-program", "Óvodai nevelés verssel, mesével" és más akkreditált programok. Helyi nevelési program. A minőségbiztosítás, minőségfejlesztés gyakorlata az óvodában.
4. A pedagógusszerepek, óvodapedagógus-szerepek változásai. A pedagógus értelmiségi szerepe, életmódja. A pedagógusok etikai kódexe. Az óvodapedagógus munkaköri feladatai. Az óvodapedagógusok szakmai szervezetei, munkavállalás az óvodában, a továbbképzés kérdései. A pályakezdés nehézségei.

5. Az esélyegyenlőtlenség csökkentésének lehetőségei az óvodában. Gyermekvédelem az óvodában: a sajátos bánásmódot igénylő gyermekek az óvodában. A gyermekek jogai, a gyermekvédelmi törvény. A gyermekbántalmazás tünetei. Az óvodapedagógus gyermekvédelmi feladatai.

Alapfogalmak:

OECD, Európai Unió, alternatív pedagógia, posztmodernizmus, pluraizmus, globalizáció, gyermekvédelmi jelzőrendszer, kapcsolatrendszer, Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja, helyi pedagógiai program, rövid és hosszú távú tervezés, NAT, kerettanterv, alternatív pedagógiai programok, minőségbiztosítás, COMENIUS 2000, pedagógusszerepek, etikai kódex, próbaidő, közalkalmazott, munkaszerződés, felmondás, kredit, szakvizsga, tanulmányi szabadság, esélyegyenlőtlenség, komprehenzivitás, gyermekbántalmazás, védelembé vétel, hátrányos helyzet, veszélyeztetett helyzet.

Irodalomjegyzék a tantárgyat oktatók számára (a vastag betűvel szedett a hallgatók számára is kötelező)

- B. Lakatos Margit – Serfőző Mónika (szerk.): Pszichológia szöveggyűjtemény óvodapedagógus hallgatóknak. Trezor Kiadó, Bp., 1999.**
- Babusik Ferenc: Roma gyerekek óvodáztatása. Új Pedagógiai Szemle, 2003. 6. szám 22-39. p.**
- Bakonyi Anna: Irányzatok, alternativitás az óvodai nevelés területén. Tárogató, Bp., 1995.**
- Bakonyi Anna: Irányzatok, alternativitás az óvodai nevelés területén. in: Villányi Györgyné (szerk.): Tanulmányok a kisgyermeknevelésről. OKKER, Budapest, 1995. 166-181. p.
- Bakonyi Anna: A család mint óvodahasználó meghatározó szerepe a gyermeknevelésben. in: Villányi Györgyné (szerk.): Óvodavezetők kézikönyve. V. kötet OKKER, 1997. 106-140. p.
- Hegedűs Judit: Gyermekvédelmi segédanyag. www.tar.hu/hegedusjudit
- Hegedűs Judit: Gyermek- és ifjúságvédelem. In: Ronkoviczné dr. Faragó Eszter: Hátrányok és stratégiák. Trezor Kiadó, Bp., 2003. 9-39. p.**
- Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK, Budapest, 2001.
- Kósáné Ormai Vera: A mi óvodánk. OKKER, Budapest, 2000.
- Lázár István (szerk.): Alternatív óvodapedagógiai törekvések Magyarországon. II.kötet Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Budapest, 1995. (A Waldorf, Freinet, Montessori pedagógiára vonatkozó részek) 31-87.p.
- Nagyné Szarka Júlia: Az óvónők szakmai elkötelezettsége I. Óvodai Nevelés, 2000. 9. szám 374-375., II. rész Óvodai Nevelés, 2000. 10. szám 420-423.p., III. rész Óvodai Nevelés, 2001. 1. szám 19-21. p.**
- Sallai Gézáne: Az óvoda és a család kapcsolata. in: Villányi Györgyné (szerk.): Óvodavezetők kézikönyve. IX. kötet OKKER, 2001. 29-37. p.**
- Straub Jánosné: Kapcsolatrendszer ellenőrzése, értékelése. (kézirat)
- Szexuális gyermekbántalmazás a családban. Animula, 2001.
- Szivák Judit (szerk.): Minőség az óvodában. OKKER, Budapest, 2001.**
- Szüdi János: Alkalmazás és foglalkoztatás az óvodákban. in: Villányi Györgyné (szerk.): Óvodavezetők kézikönyve. VIII. kötet OKKER, 1999. 43-58. p.

- Szüdi János: A pedagógus-továbbképzés és szakvizsga. in: Villányi Györgyné (szerk.): Óvodavezetők kézikönyve. VIII. kötet OKKER, 1999. 59-79. p.
- Torma Anna: A család és az óvoda kapcsolatának lehetőségei, az ebből adódó óvodavezetői feladatok. Óvodai Élet, 2000. 5. szám 5-10. p.
- Új Pedagógiai Szemle** „Európa-melléklet”-ben megjelenő kisgyermekneveléssel kapcsolatban megjelent, megjelenő tanulmányok (www.oki.hu)
- Vágó Irén: Óvodai intézményrendszer, óvodai nevelés az ezredfordulón. Új Pedagógiai Szemle, 2002. 12. szám 23-74.p.**
- Varga Mária Beáta: Közalkalmazotti jogviszony (munkaviszony) az óvodákban. in: Villányi Györgyné (szerk.): Óvodavezetők kézikönyve. IX. kötet OKKER, 2001. 172-188. p.**
- Veczkó József: A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- Villányi Györgyné: Az óvodai nevelési dokumentumok elemzése, az óvodai nevelőmunka megfigyelése és az interjúk tapasztalatai. Új Pedagógiai Szemle, 2002. 12. szám 75-88. p.
- Az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja – 137/1996. Kormányrendelet**
1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogaitól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. CD Jogtár vagy Gácsér József: Pedagógiai antológia. JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 215-240.
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. CD Jogtár és a törvény 2002-es módosítása (2002. évi IX. törvény)**
Az Országos Óvodai Projekt tapasztalatai Óvodai Élet, 2002. 1. szám 3-51. p.
- Az alternatív pedagógiai programok megtalálhatóak a következő webhelyen: www.oki.hu - tantervek